

Finnugristák találkozója Debrecenben

Kelemen Ivett

finnugrista, egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem

2019 januárjában – hat év után ismét – a Debreceni Egyetem adott otthont a Finnugor Szemináriumnak, amely a magyarországi finnugrisztika képviselőinek tradicionális, kétnapos rendezvénye. Az 1989-ben indult vándorszeminárium mindenkoros célja: lehetőséget biztosítani az aktuális kutatások eredményeinek ismertetésére, a szakmát érintő kérdések, problémák megvitatására, a jövőbeli feladatok kijelölésére.

A 31. Finnugor Szeminárium a DE BTK dékánja, Keményfi Róbert köszöntő beszédével vette kezdetét. A hosszú évtizedek során kialakult egyfajta hagyományos tematika, melyet az idei találkozó is hűen követett. Az első napon az előadásoké volt a főszerep. A szervező Finnugor Nyelvtudományi Tanszék ebben az évben főként a jövő tudós generációját, a doktoranduszokat, fiatal kutatókat kérte fel tudományos munkáik, eredményeik közzétételére.

Idén a finnugrisztikával foglalkozó tudós társadalom fontos jubileumot ünnepel: 200 éve, 1819-ben született a hazai finnugrisztika egyik úttörője, Reguly Antal. Nem meglepő tehát, hogy a nyitó előadások hozzá kapcsolódtak. Csúcs Sándor (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) Reguly munkásságáról megfogalmazott gondolatai után Gulyás Zoltán, a zirci Reguly Antal Múzeum munkatársa Reguly kartográfia-történeti jelentőségéről számolt be. Lenyűgöző, hogy az első-sorban nyelvészként, néprajzkutatóként számon tartott Reguly hogyan volt képes komolyabb mérőműszerek, a mai értelemben vett modern tudományos eszközök nélkül ennyire pontos térképészeti munkát végezni (ő készítette el az Urál-hegység első térképét). Munkája nemcsak korának, hanem későbbi kartográfiai munkáknak is fontos alapjául szolgált.

Ezt követően leíró nyelvészeti témák ismertetésére került sor. Az ELTE doktoranduszai (Horváth Laura, Szabó Ditta, Kubitsch Rebeka) a votják (udmurt)¹ nyelvben végzett kutatási eredményeiket mutatták be, egyetemünk egykori hall-

¹ A finnugor nyelvcsalád ún. permi ágába tartozó nyelv. A 2010-es népszámlálási adatok alapján 554 ezren vannak, döntő többségük, 74%-uk a Vjatka és a Káma alsó folyása között fekvő Udmurt Köztársaságban lakik, a többiek Tatár földön, Baskíriában és egyéb oroszországi területeken szétszórva élnek. A nyelvet ténylegesen beszélők száma kb. 324 ezer. (A finnugor nyelveknek/népeknek általában két neve van. Hazánkban korábban a külső nevükön voltak ismeretesek, mostanában inkább a belső nevüket használjuk, ld. pl. cseremisiz ~ mari, zürjén ~ komi, vogul ~ manysi, osztják ~ hanti.)

gatója, a gyulai Erkel Gimnázium tanára, Fodor György pedig az erza-mordvin² időviszonyításról beszélt.

A délután hátralévő részében a múlt és jelen szolgáltatta az előadások témáját. Pusztai Gábor, a DE Néderlandisztika Tanszékének vezetője izgalmas utazásra invitálta a résztvevőket. A 16. században élt holland utazó, felfedező és térképész, Willem Barentsz 1595-ös – eredetileg Kínába tartó – fehér-tengeri második útja során ugyanis szamojédokkal³ is találkozott. A harmadik északi expedíciója során, 1596-ban – miután észak felől megkerülte Novaja Zemlját – legénységével a jég fogságába esett, így a szigeten kellett tölteniük a telet (hajóikból menedéket, a hajón lévő hordókból szaunát építettek). Hazafelé a Kola-félszigeten lappokkal (számikkal)⁴ találkoztak. Ezeknek a találkozásoknak az emlékéiről, valamint Barentsznek a „vad emberekről” szerzett tapasztalatairól szólt az előadás.

Kelemen Ivett (DE), közel két évszázadot előugorva az időben, a 18. században élt jezsuita tudós, az összehasonlító nyelvtudomány és a finnugrisztika egyik atyjának is tartott Sajnovics János egy eddig kevésbé ismert munkájára hívta fel a figyelmet. Sajnovics – a híres csillagással, Hell Miksával közös norvégiai csillagászati expedíciójáról⁵ hazafelé tartva – Koppenhágában egy Anders Porsanger nevű számi (lapp) származású teológus segítségével a kor elismert

² Az erza – a moksa mellett – a finnugor nyelvcsalád finn-volgai nyelvei közé tartozó mordvin nyelv egyik ága. Jelenleg is vita tárgyát képezi, hogy az erza és a moksa két különálló nyelv-e, vagy csupán a mordvin nyelv dialektusai. Jóllehet az erza és a moksa nyelven beszélők önálló nemzeti identitással rendelkeznek, és az oroszországi politikának is „kifizetődőbb” a két nyelv ~ két nép elkülönítése, nyelvészeti szempontból az erza és a moksa esetében csakis dialektális különbségekről beszélhetünk. A mordvinok (kb. 450–500 ezer erza és a 250–300 ezer moksa) a kilencedik legnagyobb nemzetiség Oroszországban. 45%-uk lakik a róluk elnevezett Mordvin Köztársaságban, a többiek nagyon szétszórtan, közelebbi és távolabbi területek diaszpóráiban élnek.

³ Az uráli nyelvcsalád két nagy ága, a finnugor és a szamojéd a Kr.e. 4 évezredben vált szét. A szamojédoknak két nagy csoportját szokás megkülönböztetni: az északiba tartozik a nyenyec (jurák), az enyec (jenyiszeji szamojéd) és a nganaszan (tavgi); míg a déli ág nyelvei/népei közül ma már csak a szölkup létezik.

⁴ A számi (lapp) nyelvek/nyelvváltozatok a finnugor nyelvcsalád finn-volgai ágához tartoznak, 40–80 ezren lehetnek. Ők az Európai Unió egyetlen őslakos népe. A négy ország (Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország) területén élő számik nyelve nem egységes: kilenc számi nyelvet szokás elkülöníteni; a távolabb lakó csoportok nem értik egymást.

⁵ Ennek az eredetileg csillagászati megfigyelések céljával indult expedíciónak a „melléktermékeként” született meg 1770-ben Sajnovics világhírű *Demonstratio idioma Hungarorum et Lapporum idem esse* [Bizonyítása annak, hogy a magyar és lapp nyelv azonos] című munkája, amely az első tudományos igényű összehasonlító nyelvészeti munka.

professzorának, Knud Leemnek a *Lexicon Lapponicum Bipartitum* című dán–lapp–latin szótárát magyar nyelvű helyesírással írta át, illetve magyar jelentésekkel egészítette ki. Habár a „magyaros” ortográfia bevezetésének befolyásos pártolói voltak, ez végül nem valósult meg.

A számiknál maradvá, de már a jelenben, egy napjainkban igencsak aktuális és a számi kisebbségi nyelvek megmentésére tett kísérleteknek egy nagyon érdekes szegmensébe, az ún. nyelvi fészkek működésébe engedett betekintést a MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, Heltai Borbála. A nyelvi fészkek a fiatalkorú (általános iskolás vagy akár annál is lényegesen fiatalabb) gyermekek részére létrehozott csoport, amelyben az adott kisebbséghez tartozó gyermekek tanulják őseik nyelvét. A nyelvi fészkekben az oktató mindig csak a tanulandó kisebbségi nyelvet használja, akkor is, ha a gyermek egyáltalán nem ismeri azt. Az előadás a finnországi Oulu városában működő nyelvi fészkekről számolt be részletesen.

Az első nap az utóbbi időkben megjelent finnugor témájú könyvek ismertetésével zárult. A DE Finnugor Nyelvészeti Tanszéke vezetőjének, Maticsák Sándornak a szerkesztésében jelent meg Voigt Vilmos válogatott írásainak gyűjteménye, *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika* címmel. A kötetet ők ketten ismertették. Klima László, Katona Erzsébet és Maticsák Sándor *Ember és népek a Volga-vidéken* c. kötetét az ELTE Finnugor Tanszékének vezetője, Klima László mutatta be, szerzői minőségében. Végül a szegedi egyetem tanára, Kozmács István ajánlotta a jelenlévők figyelmébe Susan Gal *Nyelv és politika* című munkáját.

A szeminárium második napja – a hagyományoknak megfelelően – az Uráli Nyelvészeti Munkabizottság ülésével kezdődött, majd folytatódtak az előadások, az oktatás, az irodalom és színház témakörében.

Elsőként a Pannon Egyetem tanára, Vígh-Szabó Melinda beszélt az észt–német nyelvi kontaktushatásokról. Észtország viharos története során hosszan állt német befolyás alatt, s ez a nyelv szókincsében is érezteti hatását: nagyon sok német jövevényszó van az észt nyelvben.

Tímár Bogáta ismertette az ELTE doktoranduszai által meghirdetett rendhagyó magyar órákkal kapcsolatos tapasztalataikat. A manapság is igen erőteljesen jelenlévő finnugorelles megnyilvánulások idején igen dicséretes, hogy a doktorandusz hallgatók anyagi juttatás nélkül, önszorgalomból állnak a magyar szakos tanárok rendelkezésére, és egy-egy rendhagyó magyar óra keretén belül mutatják be a diákoknak a finnugor nyelveket beszélő népeket, terepgyakorlatukon szerzett tapasztalataikat, a finnugor nyelvrokonságot.

Balázs Renáta a finn irodalomtörténet-írás aktuális kérdésével foglalkozott előadásában: mit is nevezhetünk nemzeti irodalomnak és mit jelent a kisebbségi irodalom? Van-e határ a kettő között?

A második nap előadás-sorozatát Sirató Ildikó zárta, aki előadásában a 2018-ban százéves függetlenségét ünneplő Észtország jubileumi rendezvénysorozatának részeként *Az évszázad története* című színházi projektről, annak megvalósításáról szólt. A projektben az ország vezető színházai véletlenszerűen párba sorsolva a 100 év egy-egy évtizedét dolgozták fel közösen, szabadon választott formában és eszközökkel.

A szeminárium zárásaként a jövő évi házigazda kijelölése (MTA Nyelvtudományi Intézete), illetve a már említett Reguly Antal születése 200 éves jubileumának megszervezésével kapcsolatos javaslatok, felvetések hangzottak el.